
Frazeologija v prozi Josipa Jurčiča

Jurij Rojs

IZVLEČEK: V članku so obravnavani različni tipi frazeoloških struktur v prozi Josipa Jurčiča. Osrednje mesto predstavljajo glagolski frazemi. Najpogostejši so frazemi s strukturo pridevnik + samostalnik. Približno enako je tudi število religioznih frazemov. Frazeološke strukture so podane glede na besednovrstno uvrstitev sestavin.

Phraseology in the Prose of Josip Jurčič

ABSTRACT: This article discusses various types of phraseological structures in the prose of Josip Jurčič, focusing on verbal phrasemes. Phrasemes with the structure adjective + noun are the most frequent, and there is an equal number of religious phrasemes. Phraseological structures are presented based on the part of speech of their components.

Uvod

Josip Jurčič spada med uveljavljene in plodovite slovenske pisatelje, čigar povesti, novele in romani so me vedno znova pritegovali. Pri tem me ni zanimalo samo sporočilo teh del, ampak tudi način, kako je sporočilo jezikovno oblikovano. Odločil sem se, da v Jurčičevem pisateljskem opusu frazeološko analiziram celotno Jurčičevo prozo iz različnih obdobj njegovega ustvarjalnega dela. Obravnavati slovensko avtorsko frazeologijo je težko, ker še nimamo slovenskega frazeološkega slovarja, čeprav se s slovensko frazeologijo zdaj ukvarja vse več ljudi.

Sam sem se doslej ukvarjal predvsem z rusko frazeologijo in sem ji posvetil svoj magistrski in doktorski študij na Filozofski fakulteti v Zagrebu. S historično frazeologijo sem se ukvarjal v času enoletnega stažiranja na Filološki fakulteti v S. Peterburgu. Kot izredni študent na Institutu A. S. Puškina v Moskvi sem se med drugim ukvarjal s sodobno rusko frazeologijo. Razen z rusko sem se več ukvarjal tudi s hrvaško frazeologijo. Leta 1983 sem v Novem Sadu objavil razpravo *Knjižni frazeologizmi in termini* v romanu *Zorana ledina* Mihaila A. Šolohova, tri leta pozneje pa v Jeziku in slovstvu analizo frazeologije *Zorane ledine* v izvirniku in slovenskem prevodu. V hrvaški reviji *Filologija* sem leta 1992 objavil študijo *Pogled na frazeologijo M. A. Šolohova*, v slovenske reviji *Vestnik* 1998 razpravi *Avtorski frazeologizmi v delih M. A. Šolohova* in *Substantivna frazeologija v delih M.*

A. Šolohova. Lotil sem se tudi Puškinove frazeologije, in sicer iz romana v verzih Jevgenij Onjegin (2001). Prvo slovensko frazeološko analizo sem objavil v reviji Borec (2002) z naslovom *Iz frazeološke delavnice Vladimirja Kavčiča*. Kavčičevo frazeologijo sem obravnaval tudi v reviji 2000 (2006). V Zborniku Višje pravne šole v Mariboru je izšel moj prispevek *Frazeološka problematika slovenskih družbenopolitičnih besednih zvez v ruskem jeziku*. Leta 1985 sem se udeležil Mednarodnega simpozija *Poetika v ustvarjanju M. A. Šolohova*, na katerem sem sodeloval z referatom *Frazeologičeskija svojstva personažej Podnjatoj celini M. A. Šolohova*. V soavtorstvu z akademikinjjo Antico Menac sva izdala *Hrvatsko-slovenski frazeološki rječnik*, Zagreb 1992.

Celotno frazeologijo v delih M. A. Šolohova sem obdelal v doktorski disertaciji (Zagreb 1995). Štirinajstkrat sem predstavil starejše in sodobne ruske pisatelje na Radiu Slovenija. Vzporedno z rusko frazeologijo se ukvarjam tudi s terminologijo. V tipkopisu imam slovar terminov iz jugoslovanske družbene prakse. Slovar ni izšel zato, ker je nastal nov družbeni red. Na VIII. Mednarodnem slavističnem kongresu Zagreb-Ljubljana (1978) sem imel referat *O samoupravnih terminih*. Prevedel sem tri ruske romane (Ju. V. Bondarev, *Žareči sneg*, Ljubljana 1984; B. L. Vasiljev, *A zarje so tako tihe* in A. I. Solženicin, *Rusija v razsulu*, Ljubljana 2000), komedijo V. Rozova, *Štiri kaplje* (Celje 1976) ter 24 ruskih novel in štiri pravljice.

Leta 2003 je Janez Keber izdal *Frazeološki slovar slovenskega jezika – Poskusni zvezek*. Slovar ima okrog 160 besednih gnezd z navedbo frazemov. V uvodu FS navaja, kaj mu pomeni frazem: »Frazemi so stalne besedne zveze, katerih pomen ni ali je samo delno ugotovljiv iz pomenov njihovih sestavin, ki imajo praviloma stalno in samo omejeno spremenljivo sestavo« (FS, str. 6). Enakega mišljenja sem tudi sam.

Omeniti velja, da so pogledi na pojmovanje frazemov zelo različni. Sam se v svoji raziskavi najbolj opiram na zagrebško frazeološko šolo, katere utemeljiteljica je akademikinja Antica Menac. Le-ta določa minimalno FE »fonetično besedo«, to je eno samostojno naglašeno besedo, na katero se naslanjajo enklitike ali proklitike (za dlaku, milo mi je...)«.¹ N. M. Šanskij², N. M. Babkin³, V. P. Žukov⁴ idr. trdijo, da je treba upoštevati biakcentnost pri določevanju FE. L. I. Rojzenzon⁵, A. Menac⁶, M. Popović⁷, J. Keber in podpisani določamo, da je frazem besedna zveza, ki ima najmanj dve besedi, od katerih je ena naglašena. Za frazem navajam tudi kratico TBZ (trdna besedna zveza, nem. die feste Wortverbindung, rus. USK: ustojčivjy

¹ Antica Menac, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija*, št. 8, Zagreb 1978, str. 221.

² N. M. Šanskij, *Frazeologija sovremenogo ruskogo jazyka*, Izd-vo Vysšaja škola, Moskva 1969, Izdanie 2-e, ispravlennoe i dopolnennoe.

³ A. M. Babkin, *Russkaja frazeologija, ee razvitie i istočniki*, Leningrad 1970.

⁴ V. P. Žukov, *Semantika frazeologičeskij oborotov*, Moskva »Prosveščenie«, 1978.

⁵ L. I. Rojzenzon, *Lekcii po obščej i ruskoj frazeologii*, Učebnoe posobie, Samarkand 1973.

⁶ Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, svibanj, 2007.

⁷ Iz frazeološke problematike, Milenko Popović: O frazemu i zamenljivosti njegovih elemenata, Zagreb 1980, str. 48.

slovesnyj kompleks), za prosto, tj. nefrazemsko, besedno zvezo uporabljam kratico PBZ (nem. die freie Wortverbindung). V slovenskih frazeoloških študijah se za frazem uporablja tudi izraz UBZ (ustaljena besedna zveza).

Frazemi se v procesu govora vzpostavljajo kot že narejene BZ (besedne zveze) s stalno strukturo in semantiko. Na podlagi takega pojmovanja frazema je narejeno več frazeoloških slovarjev. Omenimo le Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka v redakciji A. I. Molotkova⁸, Moskva 1967, Russko-horvatskij ili serbskij frazeologičeskij slovar' pod redakcijo Anticy Menac⁹, Hrvatski frazeološki rječnik, Zagreb 2003 avtorjev A. Menac, Ž. Fink-Arsovski in R. Venturina. Ne moremo prezreti hrvaškega frazeologa Josipa Matešiča, ki je s sodelavci izdal Frazeološki rječnik hrvatskoga ili srpskog jezika, Zagreb 1982. Posebej je vreden naše pozornosti, ker ima več kot 30 000 gesel. Minimalna FE je po njem sestavljena iz najmanj dveh polnoznačnih (avtosemantičnih) besed.

Pri analizi Jurčičeve frazeologije v prozi sem izhajal iz lastnega razumevanja frazeologije. Največ sem si pomagal s Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (Ljubljana 1970–1991) in s slovarskim delom Slovenskega pravopisa 2001. Zelo mi je bil v pomoč tudi v Slovensko-nemški slovar M. Pleteršnika. En Jurčičev frazem (*hočeš nočeš*) mi je pomagal določiti akad. J. Toporišič (11/X-2007), za kar se mu zahvaljujem, zahvaliti pa se moram Univerzitetni knjižnici v Mariboru, ki mi je za dalj časa posodila Zbrane spise Josipa Jurčiča.

K avtorski frazeologiji prištevam tudi pregovore in reke, znane citate, krilatice, kalambure, narodne uganke, reminiscence, substitucijo, elipso in epiteton, nanašajoč se na jedrno besedo. Jurčičevo frazeologijo določam največ iz lastnega poznavanja splošne frazeologije, zlasti ruske, ki sem jo preučeval v okviru magistrskega in doktorskega študija. V Jurčičevi prozi je največ UBZ s samostalniško jedrno besedo, sledi glagolska z različnimi besednovrstnimi komponentami. V magistrskem delu prve poimenujem imenske (samostalnik + samostalnik, samostalnik + glagol, samostalnik + glagol + samostalnik, samostalnik + glagol + pridevnik...), ki so skupaj z glagolskimi najpogostejši v Jurčičevi prozi. Bogato je število religioznih frazemov (upoštevati je treba čas, v katerem je pisatelj ustvarjal), pregovorov in rekov ter tavitoloških frazeoshem (Šmelev, Leonidova, Menac)¹⁰.

V nadaljevanju navajam različne strukturne tipe imenskih frazemov:

Samostalnik + samostalnik

»**cvet** *prebivalcev*« /GR, 317/, »v **cvetu** svoje *mladosti*« /SKC, 296/, »**viharjev** *ljubezni*« /DZ, 404/, »**mati** *priroda*« /CS, 130/, »**Slave** *sinovi*« /KPS, 95/...

Samostalnik + glagol

»**besedo** *držati*« /CS, 184/, »**besedo** *prelomiti*« /DZ, 313/, »**desnica** *daje*« /CS,

⁸ Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka pod redakcijo A. I. Molotkova, Moskva 1967.

⁹ Russko-horvatskij ili serbskij frazeologičeskij slovar' pod redakcijo Anticy Menac, Zagreb 1979–2001 (Me).

¹⁰ Etbin Bojc, Pregovori in reki na Slovenskem, DZS, Ljubljana 1980. Antica Menac, Hrvatska frazeologija, Knjižna, svibanj, 2007, str. 42.

45/, »...so si jako **glave belili**« /DB, 117/, »...marsikoga, ki **hlače nosi**« /PVNSP, 130/, »...pa so se **hlače** še bolj *tresle*« /PVNSP, 128/, »**hudič** bi ga sedaj *prinesel*« /DZ, 311/, »da bi **jezik brusili**« /CS, 26/, »**jezike brusijo**« /KŽ, 18/, »da bi se **jeziki otajali**« /DB, 277/, »...da se bo **jezik** bolj *razvozljal*« /BT, 197/. »Pol nas bo pocepalo po polju in *iztegnilo kopeti*...« /JK, s. j., 119/ - vulg., »... meščanska **kri** ti vre po žilah...« /DB, 200/, »**kri** mu *zavre*« /JKo, 234/, -enako KŽ, 31/, »...morda ti **lasje vstanejo**...« /JKo, 206/. »Torej vas **luna trka**?« /T, 104/. »...vrat mu zavij, če ga **luna** ne *trka*« /KŽ, 54/. »Spusti se v tek..., kar ga *neso* **noge**« /PT, 56/. »... kaj moraš povsod **nos vtikati**?« /JNMSP, 215/. »...**oblačica** se *nabira*...« /T, 145/. »Leto oseminštirideseto nam *je oči odprlo*« /ČIŽPA, 225/. »...**oko** starega Bitiča (*je*) *obtičalo*...« /TP, 145/. »...**pamet** je *izgubil*...« /PT, 60/. »... zopet ga bo **pamet srečala**« /BT, 202/. »Da bi te **pamet srečala**!« /NKU, 282/. »...da bi ga **pes oblajal**...« /DB, 116/. »... nisi vreden, da bi te **pes povohal**« /SS, 340/. »...podpihovalci *so* **pete odnesli**...« /R, 15/, enako SSS, 12/. Notranja frazeologizacija je v primeru: »**Pravdo** *so pravdali*« /DZ, 300/. »**Solnce** je *pripekalo*...« /GR, 325/- enako v VVK, 110 in 111/. »...prijatelja nimam, da bi mu mogel **srce odpreti**« /BST, 175/. »...**tempora mutantur**« /DB, 137/. »...moramo iti **tlako delat**...« /HMS, 30/. »... ji je **um** malo *zablodil*« /KŽ, 34/. »**Vest** ga *je pekla*« /DB, 153 in KŽ, 33, 33/. »Jaz ti bom **vetra dal**« /R, 55/. » »**Vodo** jima še *skalim*« /GR, 346, 346/.

Samostalnik + glagol + samostalnik

»**Beseda** *da besedo*« /D, 433/. »...*vino* je *razvezalo* **jezike**...« /IET, 165/. »... **smrt** je *imela bogato košnjo*« /J K, s. j., 332/. »da bi **uma** ne *izgubila*« /LV, 68/. »Tvoja **ura** se je *iztekla*...« /D, 442/. »... zopet **uši** *pasti*« /SSS, 28/. »Tako me včasih **vest peče**...« /DIZ, 153/. »**Vino** *pellite curas*« /DB, 137 (Horacij).

Samostalnik + glagol + pridevnik

»Ali njega **obraz** je *bil* še vedno *kisel*...« /TP, 131/.

Samostalnik + glagol + predlog + samostalnik

»...**gradove** *zidati* v *oblake*« /DZ, 382/. »...**beseda** mu je *ostala* v *grlu*« /BT, 195/- enaka UBZ je v DB, 360 in v romanu CS, 77. »...**ogenj** je *švigal* vsakemu *iz oči*« /JK, s. j., 321/. »...**prostost** je *šla* po *vodi*« /SSS, 32/. »...sem bil **prste** *poteknil* v to *mešanico*...« /JK, s. j., 312/. »**Solze** so mi *prišle* v *oči*...« /NV, 128/. »**Solze** se ji *udero* po *lici*« /CS, 137/. »**Kamen** mu *leži* na *srci*« /CS, 77 in 84/. »**Kamen** se je *odvalil* od *srca*« /MP, 80/, enako v SKC, 294/. »**Stvar** je že v *tiru*...« /DZ, 410/. »**Vino** *stopa* v *glavo*...« /SSS, 30/. »...malo **besedi** je *šlo* čez *zobe*« /D, 357/.

Samostalnik + glagol + predlog + pridevnik + samostalnik

»...**življenje** je v *božjih rokah*...« /LV, 24/.

Samostalnik + predlog + samostalnik + glagol

»...pak je stric Blaž, ko je bil sam, **usta** na *šir odprl*...« /R, 48/. »...**klin** s *klinom*, **skrb** s *skrbjo* *izbiti*« /LP, 54/. »...sproti bi pa **fige** v *žep vteknil*« /VSŽ, 296/. »Komaj sem **jezik** za *zobe* *dejal*« /DB, 225/.

Samostalnik + predlog + samostalnik

»Vse prošnje matere so bile **bob** v steno« /D, 410/, enako T, 156/. »...**dan** na dan« /KŽ, 14, 67, UB, 188, G, 13, DB, 136, KSVVG, 212, BT, 185, PT, 42, IET, 188, PB, 194, CS, 61/. »**Glavo** za glavo... **Glavo** za glavo« /SKC, 254, 297, DB, 396, LV, 114/. UBZ spominja na biblijski rek: oko za oko, zob za zob. Torej: **glavo** za glavo, **zob** za zob« /DZ, 396/. »...**leto** za letom« /JK, s.j.,224/. »To je bilo **olje** v ogenj« /PT, 49/. »...**pot** pod noge« /CS, 247/. »...**srce** na jezik« /BST, 171/.

Samostalnik + veznik + samostalnik

»...**leto** in dan« /SND, 135/, enako PT, 188, 219, KSVVK, 210, DB, 338, VVK, 103 in DZ, 365/. »...**noč** in dan« /DB, 153, SS, 406, CS, 234 in LV, 53/. »...**petek** ali **svetek**« /SSS, 38/, T, 92/.

Pridevnik + samostalnik

Teh frazemov je največ. Razvrščam jih po abecednem redu jedrne besede: »Žini nam še eno..., da bosta dve **modri besedi**« /HMS, 79/. »...niste rekli **žal besede**« /SS, 377/. »...včasih sva bila **vinška brata**« /R, 46/. »...Ribničan, **zvita buča**...« /SND, 116, »/«...**dolg čas**« /CS, 55, 67/. »...**kratek čas**« /IET, 174, KŽ, 6, LV, 15, HMS, 42 in KŽ, 15/. »...v prejšnjem in ondanjem **času**« /GR,326/. »Šele v **poslednji čas**« /ČIŽPA, 234/. »...**stari časi**« /IET, 188/. »Vi ste **dober človek** in **dobrega človeka** sem zmerom vesel« /CS, 162/. »...**živ človek**...« /B I L, 231, D, 358/. »...**bridko čustvo**...« /L, 21/. »Krvavelj ves tisti **božji dan** ni nič dobrega povedal« /DB, 231/. »...veliko **bridkih dni**« /JK, s. j., 296/. »...žalosten **jesenski dan**« /SS, 310/. »...ob **pasjih dnevih**« /R, 44/45/, enak frazem še je v VSŽ, 282. »...**lep poletenski dan**« /VVK, 110/. »**Poletnega dne** je bilo, na **tržni dan**« /BT, 173/. »bodo **sodnemu dnevu** zvonili...« /CS,213/. »...po **toplem dnevu** na **večerni hlad**...« /DB, 308/. «...bil je **najlepši zimski dan**...« /DB, 210/. »...**živ dan**...« /DB, 173/. »Vino je **božji dar**« /DB, 156/. »...ne zatl **dušnih darov**« /G, 17/. »...ta **debeli denar**...« /SSS, 7/. »...pojdeš v **krtovo deželo**« /R, 41, T, 153, KŽ, 88, JK, s. j., 223/. »...**prozaične kramarske duše** tega **suhega sveta**« /L, 13/. Jedrna beseda **duša** ima še komponente **pasja** /JKo,194, T, 163/, **poštena** /SKC, 243/ in **živa** /R, 66, 73, D, 414, JK, s. j., 248, G, 3, DB, 195/196, LP, 74, SKC, 266, DIP, 82, POSG, 50,CS, 22 in D, 398. «...ta bo dal **pasjo figo**...« /KŽ, 62/. »...s **povešeno glavo**...« /PV, 171/. »Poleg **prebrisane glave**, **ostrega pogleda**...« /KŽ, 8/. »...raztrgana **Višnja gora**« /SND, 112/. »lepo **plavalaso gospodično**...« /DZ, 289/. »Sinoči je prinesel ves **kitast hrbet** domov« /ZVGIRŽ, 114/. »Polona je **zapisana hudiču**« /PV, 169/. »...**sveta jezica**...« /DB, 313/. Jedrna beseda **jezik** ima komponente **gladek** /CS, 77, HMS,41, KŽ, 42/, **dolg** /CS, 26/, **pošten** /HMS, 43/ in **zavezan** /KŽ, 70/. »**kaplja**« ima komponenti **sladka** /DB, 143/144/ in **zlata** /CS, 110/111/. »...**suh kašelj**« /L, 18/. »...**važen korak**« /ZŽ, 257/. »...čisto **stare korenine**...« /DB, 141/. Jedrna beseda **koža** ima dve komponenti **človeška** /JK, s. j./275/ in **stara** /JNMSP, 203/ in JK, s. j., 210/. »**kri** je lahko **mirna**« /MIP, 69/, **vroča** in **nagla** /T, 103, 138/. »...v **nebovpijoča krivica**« /JKo, 238/. »**živ krst**« /SKC, 251 in JKo /220/. »...**bridki kruh**...« /DZ, 327/. »**lasje**« so lahko **kodrasti**, **črni** /SS, 324, CS, 180, ČIŽPA, 228, HMS, 41, **rjavi** /SKC, 292/, **rmeni** /CS, 69/70, 145/, **rumeni** /DB, 125, IET, 163 / in **sivi** /DZ, 351, BT, 186, SSS, 65 in

GR, 334/ »...od nesrečne **ljubezni**...«/DZ, 421/ »...*polna luna*...«/UIB, 180/ »...prazne **marnje**...«/G, 5/ »...*belih menihov*...«/SSS, 19/ »...*hudih muh*...«/L, 20/ »...*hudobnih muh*...«/L, 11/ »Saj babe imate **nos** tudi *dober*...«/SS, 353/ »**obraz**« je lahko *čemeran*, *kisel* /TP, 135/, DZ, 15/ in *resen* /PT, 45/ »**oči**« so najpogosteje *črne* /HMS, 36, CS, 49, 66, D, 356, DB, 106, J Ko, 224, JK, s.j.228/, lahko so *modre* /DB, 121/, *plave* /BT, 174, KŽ, 26, IET/, *sive*/IET, 198/, *svetle* /DB, 115/, *temne* /KŽ, 85/, *zardele* /SS, 339/340/in *žive* /R, 26, GR, 320/ »**pamet**« je lahko *kratka* /DB, 178/, *zdrava* /JKo, 223, KŽ, 79, DB, 198, 260, PB, 208/ in *zmešana* /UIB, 178/ »...*težke pete*« /SS, 315/ »...pri *belem poldnevu*« /L, 17/ »...za...*dušnega pastirja*...« /DV, 257/ »...*kurja polt*« /JK, s. j., 308/ »...*polža priklenjenega*« /SND, 110/ »...*smrtno popotnico*« /DB, 243/244/ »...na *smrtni postelji*« /DB, 364, 391, 399/ »**resnica**« je lahko *gola* /TP, 146, DB, 241/ in *živa* /R, 57/58/ »...*izgubljena reva*« /UB, 193/ »... s *praznimi rokami*...« /IET, 194/ »Pa to je bila *prazna skrb*...« /SSS, 75/ »...*bela smrt*...« /LV, 33/ »...*zmrzli skorjasti sneg*« /D, 366/ »**solza**« je lahko *debla* /DB, 168, 227, G, 15, D, 378, PT, 155/156 / in *vroča* /DB, 415/ »**srce**« je lahko *blago* /DB, 275/, *dobro* /CS, 32, T, 155/156, DB, 240, 345, 406; HMS, 44, POSG, 49, DZ, 324/ in *trdo* /PB, 210/ »Toliko denarja v *cesarskem srebru*...« /R, 56/ »...*čemeran starec*...« /DP, 263/ »...napeti bi moral *zadnje strune*...« /DZ, 374/ »**svet**« je lahko *božji* /SND, 139, JK, s. j., 313/, *širni* /BR, BD, 267/ in *vesoljni* /DB, 336/ »...po *novejši šegi*...« /CS, 145/ »...*šleva šlevasta*...« /NPIP, 78/ »...*zlatega teleta*...« /NPIP, 102/ »...*smrtni udarec*...« /R, 50/ »**um**« je lahko *bister* /DB, 108/ in *zdrav* /CS, 192/ »**ura**« je pri Jurčiču *poslednja* /SSS, 21/22, 39, DB, 312/, *smrtna* /KŽ, 76/ in *zadnja* /KJKPPD, 247/ »...iz *srednjega veka*...« /NPIP, 105/ »**volja**« je lahko *božja* /JKo, 240/, *dobra* /D, 455/ in *židana* /NPIP, 74/ »...*rešilna vrv*« /IET, 229/ »... v *svetem zakonu*« /KŽ, 81/ »...*poglavitno zrno*...« /KŽ, 83/ »...*črna živina*« /ČIŽPA, 229/.

Glagol + samostalnik

»...*sem držal besedo*« /DZ, 347/ »...leško mu *teče beseda*...« /VSŽ, 297/ »...ne *bom zaslužil* nobenega **bora**...« /SSS, 5/ »...*nisem dobil ne boriča* od doma« /SSS, 61/ »...*je bil duša* vsega dela« /IET, 178/ »...vsakemu (*se*) *razveže jezik*« /CS, 149/ »...bi si *zavoljo njega belil glavo*« /DB, 237, TP, 138, SND, 117, OB-KINH, 62/ »...si *ubijajo glave*...« /SND, 117/118/ »Nemci ne *iztegnejo gobca* za nas« /ČIŽPA, 288/-vulg. V naslednjem stavku imamo tri frazeme: »Zdaj me je le *izpreletela groza*, *lasje* so mi *vstajali*, *mravljinici* so *leteli* po hrbtu...« /SND, 123/ »Uči se *brzdati* svoj **jezik**...« /GR, 322/ »A kdo mu je *iztegnil jezik*...« /D, 359/ »...da bi se malo ohrabril in si *omajal jezik*...« /HMS, 35/ Frazeološki zraslek je frazem: »*Pobral bom svoja kopita*, majhna in velika« /KŽ, 13/ Jedrna beseda **kri** ima dve glagolski komponenti: »...da bi si *ohladi* **kri**« /KŽ, 40, T, 136/137/ »Vre-la jim je **kri**...« /NS, 293, D, 379/ »...tedaj mu je *zavrela kri*« /D, 419/ Kdaj si mi **kruha** *rezal*?« /T, 103/ »...kdor bi si upal *skriviti las*...« /JKo, 225/ »...za njo *bi bil delal most*« /L, 9/ »...me je *izpreletel mraz*« /D, 373/ »Zato me *pritiska nadloga*...« /ON, 56/ »...so *zatirali* in *žulili narod*...« /OAA, 89/ »Le *delaj se norca* iz mene!« /CS, 156/ »...hočejo *povsod vtikati nos*...« /TP, 134/ »...Pavel Slamnik (*je obrnil oči*...« /PT, 43/ »Žena (*je*) *odprte oči imela*...« /R, 35/ »Gospod bi bil

odnesel **pete**« /NV, 114/. »...je pobral **pete**...« /SSS, 10, CS, 134/. »...kadar **pete** stegneš...« /R, 25/ - vulg. »...je imel **piko** nanj...« /HMS, 90/. »... ne bo odslej nikdar več **raznašala pošč**« /PV, 156/. »Vsak, kdor je **kupoval** kak **rep** v hlev...« /T, 103/. »France...se ni dal **pregovoriti**, da bi **prestopil** tudi on **Rubikon**« /R, 68/- knjiž. ekspr. »**Pela** je **sekira**...« /JK, s. j. 352/. »...mu ni **bilo** noben **sile**...« /JK, s. j. 226/. »...če vrag ne **skali vode**« /KŽ, 21/. »...in se mi še zdaj **cede sline**« /NPIP, 77/. »... je našel kruto **smrt**« /NPIP, 87/. »Ravno je prav gorko **sijalo solnce**...« /DB, 210/. »Deklico **zalijejo solze**...« /HMS, 47/. »...Riblju (se je) **razkipelo sovraštvo**...« /IET, 228/. »...**(sin)** mi **dela sramoto**...« /UB, 192/. »Ni bilo treba **iskati strehe**...« /G, 23/. »...naj se **svet podere**« /NV, 137/. »... (rokovnjači) **so bili** od nekdanj grozna **šiba** kmetu in gospodu« /R, 15/16/. »Eden najlepših večerov je **razgrnil** svojo poletno **tišino** črez dol in goro« /IET, 173/. »...**tlačim** božjo **travo**« /JNMSP, 203, DB, 150, D, 410/. »...drugega jima ni kazalo, kakor da **gresta** po **svetu** s **trebuhom** za **kruhom**« /ON, 54/. »Dejali so, da ga je **udarilo božje**« /D, 461/. »...lačen, žejen, bos, raztrgan (je) **uši pasel** po svetu...« /ON, 56/. »...starca (je) **pekla vest**...« /GR, 342/343/. »Vsak je **napel** **poslednje žile**...« /JK, s. j., 132 /.

Glagol + samostalnik + predlog + samostalnik

»...odkar je **nehal rasti bob** v **klasju**« /DB, 144/. »Kolikokrat si že imel v bitvi **glavo** bolj na **vagi**« /IET, 179/. »...je imel **skrbi** črez **glavo**« /DB, 152/. »...je bila **beseda** na **goltancu**« /PV, 163, VSŽ, 286/. »...veselo (sta) **zidala gradove** v **oblake**« /PV, 163/. »...vidva bosta **držala jezik** za **zobmi**« /KŽ, 54, JK, s. j., 269/. »**Imela** je že **ostro besedo** na **jeziku**...« /L, 20/. »...ravno mene ne **puste jeziki** pri **miru**« /D, 358/. »...ima **pravico** na **jeziku**« /GR, 364/365/. »...si ni hotel **nakopavati križa** na **glavo**...« /NV, 114/. »...kaj je **gnalo kri** v **lica**...« /GR, 324/. »...dobil je **mačka** v **vreči**...« /DB, 152/. »...to vam je **dalo** nekaj **muh** v **glavo**« /DB, 261/. »...**zmotal** je vse **niti** z **motovila**« /PV, 163/. »...nisem eden tistih, ki **imajo jok** za **rokavom**, mi **prihajajo solze** v **oči**« /NV, 114/. »**Odvalil se** mu je drugi **kamen** od **srca**...« /PT, 44, JK, s. j., 253/. »...treba je bilo **ozdraviti se**, **zbiyati klin** s **klinom**« /CS, 38, KJKPPD, 236/. »Kar bi bil rekel, **bi bilo olje** v **ogenj**« /LV, 101/. »...dasi mu je bilo **gledati smrti** v **oči**« /JK, s. j., 253/. »...je **bil trn** v **peti**...« /KSVVG, 212/. »...zato počasi **napelje voz** na svoje **kolesnice**...« /CS, 91/. »Ravno to je staremu bolj **gnalo žolč** v **kri**« /GR, 322/.

Glagol + samostalnik + veznik + samostalnik

»...je imel **mного preglavic** in **križev**...« /KSVVG, 218/. »...tako je tudi ona **imela** svoje **križe** in **težave**« /D, 356/. »...**jezik**, v katerem vam zdaj **razkladam** svoje **križe** in **težave**« /SSS, 14/. »(tožba), ki **bo trajala leto** in **dan**« /T, 141/. »**Mlade-niču** je **gorelo oko** in **lice**« /BST, 174/. »...dan na dan (so) bolj **hladili srd** in **togoto** na **sovražnika**« /GR, 372/. »**Žolnir** je **bil pobral šila** in **kopita**...« /KŽ, 72/.

Glagol + pridevnik + samostalnik

»Kdo ne bi...na okno naslonivši ...ne **oddehnil dolgega časa**!« /BT, 188/189/. »(vaju) je...**obsedel hudi duh**« /T, 96/. »...če **boš zinil živi duši**...« /KSKC, 241/. »Občine **so**...**imele** svoje **velike križe**...« /R, 15/. »...**loviti slepe miši**« /NV, 118/.

»...imam tak **dober nos**« /R, 20, HMS, 82/. »...zbirate žareče **oglje** na grešno glavo« /DZ, 377/. »...hlapci so delali kosmate **opombe**...« /TP, 145/. »Mrzel **pot** ji oblije hrbet...« /HMS, 85/. »Sova je potil mrzel **pot**« /D, 441/. »...oblije ga mrzel **pot**« /SKC, 295/. »Gospodarstvo je šlo naglo rakovo **pot**« /UIB, 191/. »(Francozi) so bili dobre **volje**« /SSS, 22/.

Glagol + glagol + glagol

»...**hočeš nočeš moraš**« /pogojni frazem/SND, 109/110/. »...jaz mu **pokažem spat**« /SND, 123/. »...da so me tako **polomili, potrli, potepli, nabili** in **premikastili**, da ne bom živ **dan** belega pljunka pljuval iz ust« /T; 169/. »**Pojdi se solit**...« /R, 65/.

Glagol + predlog + samostalnik

»Ne **izpotikaj se** ob malo **besedo**...« /JK, s. j., 314, HMS, 31/. »ne gre mi v **betico**...« /D, 436/. »...ako mu Domen **stopi na brado** in **čeljusti**...« /D, 444/. »Vsa njegova hudobija je **prišla na dan**« /JK, s. j., 350/. »...očital sem ji vse, **znesel** vse male reči na **dan**« /NV, 128/. »Torej je Pavel tudi ženitev **preštudiral do dna**« /PT, 42/. »...da ga bodo kmalu **prijeli** ljudje **pri duši**« /T, 128/. »...**bo delal z glavo**...« /DB, 105/. »...**izbij si iz glave**« /JKo, 227/. »...vse te skrbi (jim je) **nakopal na glavo**« /SND, 117, D, 423/. »...odgovori ded in **kinknejo z glavo**...« /SND, 143/. »Kaj ti ne **trešči v glavo**, hlapče!« /D, 362/. »...vendar je **zmajal z glavo**« /GR, 354/. »...te **poznam v globino**...« /GR, 324/. »Ti pa **poženeš vse po grlu**...« /D, 396/. »...kar mu je bilo na **jeziku**« /L, 34/35/. »Eno reč sem imel že dostikrat na **jeziku**« /D, 448/. »...vsakemu je ostalo vprašanje na **jeziku**« /JK, s. j., 259/. »...molče (sta) **izpila vino do kaplje**« /GR, 327/. »...povedi, kar ti je **padlo v koš**« /VSŽ, 293/. »...mu **pride vse v koš**« /DB, 135/. »...možje ne **pridejo do kože**...« /SS, 317, JK, s. j., 309/. »Jaz sem ga **prosila, za križe** in **težave** sem ga **prosila**...« /DP, 273/. »...ljudje si precej **silijo v lase**...« /SSS, 77/. »Drugo muho **sem ujel na limanice**« /JK, s. j., 271/. »Vrag vedi, jaz sem ga **pustil pri miru**« /D, 364/. »Kaj ti **pride na misel**!« /DB, 238, SSS, 18, SS, 397/. »...hudodelstvo je že **vpilo v nebo**...« /JK, s. j., 273/. »...kdo je živ, kdo umrl, kdo obogatel, kdo **prišel na nič**...« /L, 32/. »...brž je dal...**sklicati na noge**...« /GR, 385/. »...**spravil na noge**« /CS, 141/. »...**obriši se** gospoda **pod nosom**...« /JNMSP, 211/. »...te je tako **vodila za nos**« /NV, 138/. »...**vodil jo je za nos**« /CS, 217, T, 140, D, 405; z dovršno glagolsko komponento je FE: »...**zvodila za nos**« /NV, 113, 129, 129/. »...je še nekaj časa **lovil z očmi**« /DB, 133/. »To mu je **padlo v oči**...« /DZ, 438/. »...je **spremljala jezdeca z očmi**« /HMS, 44/. »...je...**spravila pod palec** vsakega« /KŽ, 8/. »...vas imam vse okoli **pod palcem**« /CS, 47/. »Ožbe... (je) **delal največ po svoji pameti**« /JK, s. j., 247/. »**Dobila ga je čisto v pest**« /DB, 152/. »...**bomo Lovretu za petami**« /DB, 140, SKC, 301/. »...**stopiti mestu malo na rep**« /HMS, 62/. »...pa mu **ne gre nikjer po robu**« /VSŽ, 291/. »...vse sem dal iz **rok**« /JNMSP, 217, CS, 64/. »...**ni šlo od rok**« /PB, 214, SS, 325/. »...se gotovo **zvrže po očetu**« /L, 29/. »...**imel na rovašu**...« /IET, 213/. »...lahko bi **sedela v senc**« /SS, 321/. »...govore, da je **zbolela na smrt**« /MP, 84/. »**Pridiga...ni segala do srca**« /CS, 86/. Jedrna beseda »**srce**« ima še glagolske komponente *delati, imeti, povedati, biti, gledati, videti, vsaditi...* »(Novice) so nosile na **uho**« /DB, 382/383/. »...eden dovtipnežev (je) **udaril na to struno**« /PT, 49/...mogočno habsburško dr-

žavo (bi bil) **vrgel iz starih tečajev**« /IET, 152/. » *je sedel na tilniku*« /OAA, 87/. »Kako ti je to **prišlo na pamet?**« /IET, 180/. »Otroče *je bilo...* z **uma...**« /GR, 366, JKo, 220, D, 442, JK, s. j., 292, JKo, 190/191/. »...ali *sta že iz uma...*« /SND, PVN-SP, 121, SSS, 63/. »...meni ni nikogar **treba**, da bi mi **gostolel na ušesa**« /CS, 29/. »*Vleče na ušesa...*« /R, 50/. »...sem si že **zapisal za ušesa**...« /KŽ, 55/. »...imam (Petra) na **vajetih**...« /JK, s. j., 271/. »...izpolnitev *je splavala po vodi*« /DB, 379/. »...cigan (ga) lahko **pesti po volji**« /JK, s. j., 273, JNMSP, 217/. »...naklicati si na **vrat**...« /KJKPPD, 237/. »...naložiti si na **vrat**...« /L, 3/. »*Pridem ti že do zoba*« /JK, s. j., 290/. »...babe te ne **bodo vlekla čez** škrbaste **zobe**« /DP, 268, JNMSP in L, 4/. »Tega *imam jaz v želodcu*« /DB, 265/.

Glagol + zaimek + samostalnik

»...se **zopet smeje** na vsa **usta**« /DB, 115/. »...*odpri mi svojo dušo*...« /LV, 63/. »*Vlekel je* na vse **duške**« /VSŽ, 281/. »...*živel (je) čisto po svoji volji*« /DB, 175/. »*Bal se je* pa bolj za svojo **kožo**« /T, 128/. »...*joka* na vse **pretege**...« /LV, 31/- ekspr. »In v to Mari *se je bil* Lipe **zaljubil** z vsem **srcem** in z vso **dušo**« /L, 6/.

Zaimek + samostalnik

»...*njega dni* je bilo« /ZVGIRŽ, 109/. »...*meni nič tebi nič*« /DB, 361, HMS, 45, DZ, 338, CS, 47, SND, 126, D, 370/. »...*svoj čas*« /PB, 188/. »...*svoje dni*« /DB, 137, SND, 147/.

Zaimek + glagol

»...*se sme* **kakova zasoliti**« /VSŽ, 296/ - zast. »Ali *kar je, to je*...« /TP, 130, DZ, 339/. »*Kar je, pa je*« /CS, 155, DB, 154/. »Pa *kdor nima, ta nima*« /POSG, 45/. »*To je, kar je!*« /KŽ, 68/.

Prislov + samostalnik

»Kršmar da...*zapreti v temno ječo*...« /POSG, 45/. »To je pa že **žaltavo malo**« /SS, 318/. »...*je imel zdaj še drugo črno misel*« /SKC, 288/. »*Srpo upira pogled*« /G, 22/. »...*kako bi zapodil bridko smrt*...« /JNMSP, 209/. »...*križem sveta*« /OBKINH, 58, POSG, 47, 49; JK, s. j., 279/. »...*zdaj boš pa smrtno uro* sam **umiral**« /JNMSP, 209/.

Prislov + glagol

»...in **čudom** se je ženska **čudila**...« /KŽ, 14/-hist. Enaka FE je v LV, 43 in TP, 142/. »...in se **kislo drži**« /SND, 139/. »Z odprtimi usti (je) **debelo gledal**« /HMS, 86, SND, 138, MP, 71, CS, 192, DB, 109, 363 in R, 55/. »...*pisano pogleda*« /POSG, 44, SSS, 12 in JNMSP, 212/. »...*srdovito gleda*« /HMS, 39/. »...*srpo gledal*« /DB, 313/. »...*srepo gledal*« /PV, 166/167/. »...*debelo hrkal*...« /HMS, 50/. »...*visoko letal*...« /DB, 205/. »...*norca se delaj*...« /BT, 198, DB, 203/. »...*postrani pogledavši*...« /D, 395/. »...ni **rekel belo, ni rekel črno**...« /R, 219/. »(luna) je **tiho sijala**...« /T, 139/. »...*je vznak ležal* človek...« /SKC, 309/.

Predlog + pridevnik + samostalnik

»Zakaj bi potlej *na stare dni* toliko trpel...« /LV, 33/. »...do zadnjega *dih*« /HMS, 33/. »...v *božjem imenu*...« /CS, 181, LV, 25, 43, R, 52/. »...od *mladih kolen*...« /SS, 20/. » *na širokem svetu*...« /DB, 325/. »...*na široki zemlji*...« /R, 58/59/.

Predlog + samostalnik + glagol

Jedrna beseda »*glava*« ima ob sebi glagolske komponente: *izbiti* /SKC, 251/, *postaviti* /T, 91, SS, 380/ in *primuzati* /G, 6/, obenem pa predloge: *iz*, *na*, *z*, *v*. »*po grlu pognati*...« /T, 9/. »... *na jeziku pride*...« /DB, 274/. »*Na jeziku mu je bilo*...« /CS, 188/. »...*na jeziku nosila*...« /BR, BD, 273/. »...in mu je *za vselej strupeni jezik zavezal*...« /R, 28/. »*Iz kože poskoči* od jeze« /R, 55, JNMSP, 212/. *V križ* mu je /*hodilo*...« /PT, 42/. »*V lase si skočite*...« /JNMSP, 203/. »...ko bi jo *z lučjo iskal*« /OBKINH, 58/59/. »*Na misel ni prišlo*...« /KSVVG, 209/. »...*je šlo za nohte*« /PV, 152/. »...me je potem še *za nos vodila*...« /BR, BD, 274, SS, 385, IET, 251, LV, 99, T, 96 in DZ, 396/. »...*se za obraza bere*...« /DB, 123/. »Dokler je bil on, se ni nikomur v mestu *drezalo v oči*, da bi on ne *bil stopil na noge*« /HMS, 82/. »...preveč v *oči mahajo*...« /SS, 335/. »...*se je kaj črez ojnice govorilo*« /ČIŽPA, 229/. »...da *po pravici povem*...« /NV, 113/. »...*ljudje (bodo) ...s prstom kazali*...« /T, 96/. »...*se jima malo po robu staviš*« /DB, 284/. »...ko bi jo *na kolenih prosil*« /KŽ, 80/. »...da bi...*pod travo prišli*« /LV, 65/. »...potlej me v *uho piši*...« /R, 66/. »...*na uho je vleklo* skrivnostno šepetanje« /BST, 183/. »...*ali na um mi ni prišlo*...« /DP, 265, HMS, 55/. »...*na ušesa vlekel*« /DZ, 359/. »...*ni šlo po volji*...« /UB, 189/. »...*na vrat obesili*...« /LV, 63/. »...da bi se v *zemljo udrla*...« /CS, 155/. »...tebe *nosijo po zobeh* ...« /SS, 364, 368/. »Sosede so *črez zobe vlekle*...« /DB, 221/. »...v *zobe se mu (je) zasmel*...« /NV, 126/127/.

Predlog + samostalnik + predlog + samostalnik

»...od *jutra do večera*...« /KŽ, 52/53/. »...od *kraja do konca*...« /PVNSP, 128, JNMSP, 211 in L, 5/. »od *pete do glave*...« /JK, s. j., 233 in D, 442/. »...v *rodu po krvi*...« /DB, 152/. »...od *nog do glave*...« /DB, 128, HMS, 30/. »...od *pete do tal*...« /T, 101/. »...od *svita do mraka*...« /KŽ, 95, DP, 263/. »...od *zore do mraka*...« /PB, 211/.

Predlog + samostalnik + veznik + samostalnik

»...*brez konca in kraja*...« /SSS, 76/. »...*z glavo in peto*...« /JK, s. j., 308/. »Peter *z mesom in telesom*...« /JK, s. j., 271/. »...*sestavek brez nog in glave*« /DB, 189/. »...v *petek in svetek*« /CS, 141/.

Predlog + prislov + glagol

»Tako *za malo* se mu *je zdelo*...« /PV, 160/. »...ga *po strani zaničljivo pogleda*« /JK, s. j., 319/. »...je hotel *na dolgo in dobro popisovati*...« /GR, 353/. »...*na debelo prodajati*...« /UB, 185/.

Števniki + samostalnik + glagol

»...*sedem cerkva govori*...« /D, 240/. »...*sedla v dve gube* ...« /G, 5, DB, 177 in GR, 300/.

Medmetni frazemi

»...*ne bev ne mev*...« /BT, 194, NV, 123 in D, 383/. »**Bog** daj, **Bog** daj!« /PB, 193/. »**Bog** daj *dober dan*...« /DB, 101/. »...*bo cvenk in žvenk*...« /DB, 187/. »*Dobro jutro*, Helena!« /HMS, 36, LP, 88 in PV, 152/. »...*hvala Bogu*...« /DB, 293, HMS, 32 in R, 41/. »*Hvaljen bodi Jezus Kristus!*« /KŽ, 49/. »*Dober večer*...« /KŽ, 21/. »**Bog** daj, **Bog** daj, *dober večer*« /DZ, 399, KŽ, 30/. »**Vrag** *vedi*...« /VSŽ in HMS, 40/.

Religiozni frazemi

Ti frazemi so poleg pridevniško-samostalniških najpogostejši. Navajam jih samo nekaj: »Vendar svet je poreden, odkar je **Adam** *odkrnil jabolko*...« /D, 357/. »Ti si moj **angel varuh**« /DB, 241/. » (Polona) ...ni prinesla *božjega blagoslova* k hiši« /PV, 171, SKC, 272/. »...*bo že Bog kaj dal*« /SSS, 5/. »**Bog** jim daj svojo *milost!*« /SSS, 6/. »**Bog** moj, *oče nebeški* in *ljuba Mati božja*« /T, 123/. Z jedrno besedo »**Bog**« sem naštel okrog petdeset frazemov. »*sodni dan*« /DB, 187, VSŽ, 285/286/. »Pa za *sedem naglavnih grehov*« /PVNSP, 123/. »...*devet naglavnih grehov*« /KSVVG, 220/. »...*kakor se bere iz svetega evangelija, da bo »en hlev in pastir*« /SND, 146/147/. Več UBZ je iz molitve Očenaš. Pet frazemov je v PVNSP, 133/. »...*zlodej (ima) spravljen poldeveto brazdo* globoko zaklad» /SND, 134/. »Zlezi torej na *deveto bukev*« /POBK, 37/. »... na *beli dan* ali v *črno noč*« /JK, s. j., 295/. Frazem *beli dan* je v D, 385, 407, T, 150, DB, 273, JK, s. j., 232., 312, R, 56 in KČ, 43/. S števnisko komponento *devet* se vežejo jedrne besede *dežela* /OBKINH, 58, DZ, 313, KŽ, 55, 86, SS, 388 in LV, 81, 91/, *dolina*, JK, s. j., 264/, *gora* /DB, 216/, *morje* /JK, s. j., 230/, *preteg* /ŽVGD, 91/, *prag* /SSS, 20/ *vas* /D, 356/ in *vrag* /DIP, 82/.

Primerjalni frazemi

Največkrat se uporabljajo različne jedrne besede s primerjalni vezniki *kakor*, *ko* in *kot*. Z veznikom *kakor* sem naštel 26 UBZ, s *ko* 9 in s *kot* 1: »...*spi kot polh*« /R, 50/. Vseh primerjalnih frazemov je 54.

Pregovori in reki

V celotni Jurčičevi prozi sem naštel 62 pregovorov in rekov. Nekateri so tipično slovenski, slovanski, nekaj pa je nemških in latinskih. »Šola denar požira, kakor pravi pregovor« /SSS, 3/. »Klin se s klinom izbija, vino z vinom, glavo za glavo, tako pa tudi hudobnost s hudobnostjo« /DB, 165/166/. »Kdor laže, tudi krade« /DZ, 357/. »Wunder ist dises, dass die Crainerische Bauern sogar den Teuffel nicht forchten« /JNMSP, 207/. »Clara pacta, boni amici« /DZ, 394/. »Ubi bene, ibi patria« /DP, 250/. ...že obrabljen latinski pregovor veli: »in vino veritas« /VVK, 109/.

Frazeološki kalamburi

A res ni dosti manjkalo, da niste *po vseh štirih* lezli, ko bi bili sami, bili bi že

ali *po vseh štirih* prišli kakor »**biba leze, tovor nese...**« /R, 44/. »...naš gospod ni človek, ki **medveda precej pusti, ako ga za rep ne drži...**« /JKo, 200/.

Kletvice

V celotni Jurčičevi prozi ne najdemo vulgarnih kletvic. Vseh kletvic je okrog dvajset, npr: “**Bes jih dregni!**” /R, 46/. “**Pri mišji duši!**” /T, 103/. “**Devet hudičev!**” /DZ, 418/. “In za **pet hudirjev...**” /T, 112, 118/. “**Devet kosmatih vej ...**” /SND, 141/. “Glej ga, **jemlje te Kurent!**” /R, 53/. “...**naj se pes obesi...**” /CS, 37, 92/. “...da bi te pasla sama kisla **repa!**” /R, 21/. “Brodnik pa kolne “**svetca**” in “**majku mu...**” /NKU, 284/. “...**naj bi te zlomek vzela!**” /D, 432/.

Frazemi iz Narodnih pravljic in pripovedk

Navajam le tri klišeje, kot npr.: “Bratje so kuhali, pili in pojedali, meni pa niso nič dali” /NPIP, 81/. Konec pravljice se glasi: “Meni pa sta dala iz orehove lupine jesti, iz rešeta piti pa z lopato po riti” /NPIP, 67/. V JNMSP ima pisatelj Jurčič za uvod narodno uganko: “Jaz imam eno zver, /ki teče kot hudir, /ima dolge mustafe, pa hude zobe” /197/.

Reminiscence

“Ko bi bil vedel, da je mladenič bral veliko tistih romanov, ki jih šiba **Cervantes** v *Don Kišotu...*” /DB, 298/. “**Prišel, videl, zmagal** kakor **Julij Cezar**” /CS, 146/. “Če **Dante** pravi “da ni večje bolečine, kakor spominjati se srečnih dni v nesreči” /CS, 138/. “Si zopet tu, izgubljeni oveni!” /JKo, 230/-citat je vzet iz evangelija (Mat., 18, 12; Luka, 15, 4-6). Po evangeliju je jedrna beseda *ovca*. V pripovedi DP navaja Jurčič verze iz **Horacija**: “*Auream quisquis mediocritatem / Diligt, tutut caret ob soletis / Sordibus tecti, caret invidenda*” / Sobrius aula /253/. Prvo poglavje Jurija Kozjaka se začne z verzi **S. Jenka** iz pesmi Trojno gorje: “Gorje, kdor nima doma, /Kdor ni nikjer sam svoj gospod” /221/. V istem delu citira Jurčič **Koseskega**: “Mi čvrsti Slovenci smo, gremo na boj, / za pravdo, za dom, za cesarja...” /234/. Nekoliko pozneje srečamo v Juriju Kozjaku štirivrstično kitico iz **Kraljedvorskega rokopiša**: “Bilo klanje, bilo je mahanje, /žalovanje ino radovanje!...” /324/. V romanu DB naletimo na verze **Lermontova**: “Že truplo moje bo strohnelo, /in glej... pa kaj sem in kako, /to pač ne bo ljudi skrbelo” /388/. **F. Levstika** sta verza: “Saj polje več cvetic rodi, devic dežela več goji” /DB, 255/. Omenjen roman ima v 28. poglavju moto iz narodne pesmi. “Kdor pa hoče še peti, /mora od kraja začeti” /407/. V pripovedi MIP je kliše iz molitve Očenaš: “Ne vpelji nas v izkušnjava” /75/. Sedmo poglavje JK, s. j. se začinja z drugo oktavo **Prešernovega** Krsta pri Savici, začetek 4. verza: “Potihnil ti vihar ni v prsah boja; / le hujši se je zbudil črv nekdanji...” / 266/. Božidar Tirtelj pa je mislil s **Prešernom**: “ – da svoj čoln po sapi sreče, /komur sovražna je, zastonj obrača” /201/ /Slovo od mladosti, 1. verz 3.oktave/. V romanu Cvet in sad pripoveduje Krt Veselu **Schillerjeve** besede: “Prostora je v najmanjši koči za dva, ki se srčno ljubita” /183/.

Elipsa

Nanizal bom nekaj UBZ, v katerih gre za izpust komponente ali jedrne besede,

npr.: "... prav nič se ni pomišljal, *ne bele, ne črne* ni rekel" /KŽ, 11/ - tu je izpust "**besede**". "Hlapec ga pride nekaj vprašat o delu, pa ne zve *ne belega ne črnega*..." /SS, 402/- tu je izpust "**odgovora, ukaza, naročila**... ipd. "...vsi odgovori (so) **bob ob steno** metani" /SS, 380/ - manjka prim. veznik *kakor*. "Ker mu ni bilo treba v **potu služiti kruha**..." /UIB, 185/ - izpust *svojega obraza*. "**Strela božja ga naj!**" /HMS, 30/ - izpust *zadene/ idr*.

Inverzija

Inverziranih frazemov je malo (okrog petnajst). Navedimo le: "Šencana **buša hrvaška**..." /SND, 134/. "Dajte jo meni za **dar božji**" /DB, 322/. "To je očitna **roka božja**..." /Dv. B, 154/. "... je bil ravno v **letih nerodnih brez vajeti**..." /T, 93/. "**Služba božja** se prične" /SKC, 276, VVK, 112/. "...imela je lepo dušo, **srce dobro**..." /DB, 344/. "...**srca nimaš** za pol moža" /JK, s. j., 319/. "...pa če ni **volja božja**, grem pa prazen domov" /VSŽ, 312, KŽ, 68 in T, 103/...

Substitucija

"...stari Rojar...je pred sabo gledal samo lepo **zeleno bodočnost**" /GR, 388/, tj. *svetlo*. "Svetnike sem že videl in angel je, da so nagi namalani v kakovem altarcu sedeli, komedijantov pa še ne, *moj živ dan* ne" /BT, 180/ - tu je substituiran povr. svoj.zaimsek *svoj*. "...da sem **zidal** svoje **gradove** v zrak" /DZ, 430/ - tu je substituiran samostalnik v mn. *oblake*. "Menda se ne bodo **z glavo** zaletovali ob kamen" /SKC, 264/- ob *zid, steno*. "...vsem vaščanom (je) delal **zadnje hiše**..." /CS, 229/, tj. *krste*. "No, no, Vrbanček, kaj te je **hudoba obsedla**, kajli?" /VSŽ, 286/, tj. *vrag, hudič, hudir*. "**Pes jo vedi!**" /HMS, 80/, tj. *vrag, hudič, hudir*. "Ježi ga pa...da mora **od Petra do Pilata hoditi**..." /CS, 84/- rel., tj. *od Poncija do Pilata*. - približno toliko substituiranih frazemov bi še lahko navedel.

Fonetične besede

Že uvodoma sem pojasnil, kaj je *fonetična beseda*. Nekaj jih navajam za ilustracijo, npr.: »za **dlako**...« /HMS, 71, DB, 279, JNMSP, 216/. »do **dna**« /DB, 211/. »črez **glavo**« /DvP, 263/. »do **groba**« /DB, 118/. »kar na **hip**« /HMS, 34/. »na **lasu**« /JK, s. j., 274, CS, 164, L, 3/. »pri **luči**« /POSG, 45/. »mu ni **bilo mar**« /GR, 326/. »ko bi **trenil**« /GR, 376/. - Vseh fonetičnih besed je okrog dvajset.

Tavtološke frazeosheme

»**Brat je brat**« /JK, s. j., 240/. »**dan na dan**« /DvB, 151/ - samostalnik v im. + predlog *na* + isti sam. v tož. »od **dne do dne**« /SSS, 22/ - *od* + sam. v rod. + *do* + isti sam. v rod.. Ta frazeoshema je prisotna v SSS, 74, JK, s. j., 248, SKC, 268, SS, 375, 379, L, 3, IET, 230, NV, 137, HMS, 91, NV, 120, GR, 344, 395 in JKo, 223. »od **hiše do hiše**« /T, 153/ - *od* + sam. v rod. + *do* + isti sam. v rod. Enaka struktura je »od **soseda do soseda**« /IET, 244, ŽVGD, 89, NV, 141, D, 370 in DB, 112/, »od **kmeta do kmeta, od bajte do bajte**« /KŽ, 62/. »od **leta do leta**« /BT, 168, DvB, 153, G, 19/. »**leto za letom**« /JKo, 240/ - sam. v imen. + predl. + *za* + isti sam. v orod. »**Mati je mati**« /JKo, 210/ - sam. v im. + *je* + isti sam. v im. »od prve **pike do zadnje pike**« /DB, 270/ - *od* + sam. v rod. + *do* + isti sam. v rod. »Hodil je od **vasi**

do vasi, iz **mesta** v mesto, iz **kloštra** v klošter« /POSG, 47 / - od + sam. v rod. + do + isti sam. v rod.; iz + sam. v rod. + v + isti sam. v tož. »**Nebesa** so le nebesa, **svet** pa je le svet« /NPIP, 75/ - sam. v im. + so + isti sam. v im.; sam. + je + isti sam. v im. Po prikazanih strukturah sledijo tavnološke frazeosheme: »**Oče** so oče« /DvB, 146/, »iz **oči** v oči« /L, 36, MIP, 79, VVK, 100, IET, 189, SND, 113, DB, 163/164, 225, 238, 300, JK, s. j., 297, 303, BT, 182/, »Jaz bi mu tudi iz **oči** v oči to povedal« /DB, 148/, »**rama** do rame« /T, 134/, »od **roda** do roda« /NPIP, 85, KSVVG, 210, R, 66/, »od **rodu** do rodu, od **leta** do leta« /NPIP, 96/, »iz **rok** v roke« /DB, 179/, - iz + sam. v rod. + v + isti sam. v tož. – ne navajam pa frazeoshem, ki so po strukturi enake zgoraj omenjenim.

Statistična osvetlitev frazemov v Jurčičevi prozi

Največ frazemov je v romanu Deseti brat (175), v pripovednem delu Domen in v povesti Jurij Kozjak po 88, v romanu Cvet in sad 79, v romanu Doktor Zober 56, v romanu Klošterski žolnir 74, v noveli Tihotapec 68, v pripovedi Grad Rojinje 49, v Sosedovem sinu 46, v povesti Rokovnjači (ne da bi jih nadaljeval Kersnik) 66, v Spominih starega Slovenca 77, v Hčeri mestnega sodnika 51, v Lepi Vidi 35, v zgodovinski povesti Ivan Erazem Tattenbach 27, v Sinu kmetiškega cesarja, v Spominih na deda 39, v Jesenski noči med slovenskimi polharji 28, v Nemškem valptu 23, v Lepi Vidi 22, v Božidarju Tirtlju 20, v povest Jurij Kobila 30, v noveli Dva brata 10, v Vojni krajini 10, v povesti Vrban Smukova ženitev 24, v povesti Pozimski večer na slovenski preji 15, v Pripovedki o beli kači 13; v povesti O bogatem kmetu in njegovi hčeri 9, v Kozlovski sodbi v Višnji gori 7, v noveli Dva prijatelja 6... Vseh frazemov v prozi Josipa Jurčiča je 1501, kar je manj kot v prozi Janka Kersnika (1849). Če upoštevamo Jurčičevo kratko življenjsko obdobje in dela, ki jih je napisal, je treba reči, da je frazeologija zelo bogata. Prevladujejo frazemi iz ljudskega jezika, stilno označenih je dokaj malo. Pri štetju frazemov sem izpustil nekaj reminiscenc. Ne glede na to pa daje pričujoč zapis okvirno sliko Jurčičeve frazeologije.

Seznam kratic

BR, BD – Bela ruta, bel denar
 BUSK – Berač Urh s Kostela
 BST – Bojim se te
 BT – Božidar Tirtelj
 BIL – Brat in ljubi
 CS – Cvet in sad
 ČIŽPA – Črta iz življenja političnega agitatorja
 DIP – Deklica in pesoglavci
 DB – Deseti brat
 DZ – Doktor Zober
 D – Domen
 DvB – Dva brata
 DvP – Dva prijatelja
 G – Golida

GR – Grad Rojinje
HMS – Hči mestnega sodnika
IET – Ivan Erazem Tattenbach
JNMSP – Jesensko noč med slovenskimi polharji
KŽ – Kloštrski žolnir
JKo – Jurij Kobila
JK, s. j., Jurij Kozjak, slovenski janičar
KJKPPD – Kako je Kotarjev Peter pokoro delal
KSKC – Kosoman, sin kmetiškega cesarja
KSVVG – Kozlovska sodba v Višnji gori
KPS – Kres pri Slovencih
LV – Lepa Vida
L – Lipe
MIP – Moč in pravica
NKU – Na kolpskem ustju
NPIP – Narodne pravljice in pripovedke
NV – Nemški valpet
NPS – Nepovabljen svat
OA – O angelu
OAA – Obri ali Avari
ON – O nadlogi
OR – O rojenicah
OBKINH – O bogatem kmetu in njegovi hčeri
PT – Pipa tobaka
PB – Ponarejeni bankovci
PVNSP – Pozimski večer na slovenski preji
POBK – Pripovedka o beli kači
PV – Prazna vera
POSG – Pripovedka o sv. Gregorju
R – Rokovnjači
SKC – Sin kmetiškega cesarja
SNPIP – Slovenske narodne pripovedi in pravljice
SS – Sosedov sin
SND – Spomini na deda
SSS – Spomini starega Slovenca
SV – Stari vojščak
TP – Telečja pečenka
T – Tihotapec
UIB – Uboštvo in bogastvo
VSŽ – Vrban Smukova ženitev
VVK – V Vojni krajini
ZVGIRŽ – Zakrpana Višnja gora in raztrgan Žužemberk
ZŽ – Zmenjena ženitev
ŽVGD – Županovanje v Globokem dolu

Viri

- Josipa Jurčiča *Zbrani spisi*, Uredil Fran Levec, 11 zv., Ljubljana 1882–1892.
Josip Jurčič, *Izbrano delo*, I. in IV. knjiga, Ljubljana 1974, uredniški odbor: Josip Vidmar, dr. Franc Zadavec, Franček Bohanec, dr. Janko Kos.

Literatura

- A. M. Babkin, *Russkaja frazeologija, ee pazvitie i istočniki*, Leningrad 1970.
Etbín Bojc, *Pregovori in reki na reki na Slovenskem*, DZS, Ljubljana 1980.
Frazeologičeskij slovar' ruskogo jazyka pod redakcij A. I. Molotkova, Moskva 1967.
Janez Keber, *Frazeološki slovar slovenskega jezika, Poskusni zvezek*, Ljubljana 2003.
Antica Menac, Neka pitanja u vezi s klasifikacijom frazeologije, *Filologija*, št. 8, Zagreb 1978, str. 221.
Antica Menac, *Hrvatska frazeologija*, Knjigra, Zagreb, svibanj, 2007, str. 42.
Milenko Popović, O frazemu i zamenljivosti njegovih elemenata, *Iz frazeološke problematike*, Zagreb 1980, str. 48.
L. I. Rojzenzon, *Lekcii po obščej i ruskoj frazeologii*, Učebnoe posobie, Samarkand 1973.
Rusko-horvatskij ili serbskij frazeologičeskij slovar' pod redakcij Anticy Menac, Zagreb 1979–2980 (Me).
N. M. Šanskij, *Frazeologija sovremennogo ruskogo jazyka*, Izd-vo Vysšaja škola, Moskva 1969, Izdanie 2-e, ispravlennoe i dopolnennoe.
V. P. Žukov, *Semantika frazeologičeskikh oborotov*, Moskva »Prosveščenie«, 1978.

Фразеология в прозаических произведениях Йосипа Юрчича

Резюме

До сих пор никто не исследовал фразеологии в прозаических произведениях словенского писателя Йосипа Юрчича. Минимальной фразеологической единицей является фонетическое слово, т. е. одно полнозначное слово под ударением, на которое наслоняются энклитики и проклитики. Так понимают ФЕ (фразеологическая единица) фразеологи Л. И. Ройзензон и А. Менац, основоположник загребской фразеологической школы.

Более всего в прозе Й. Юрчича фраземов с опорным словом существительное + глагол, напр.: »Vidite, da sem držal besedo?» /Josip Jurčič, ZS, II. ZV., DZ, 347/. На втором месте, учитывая частотность, являются УСК со структурой прилагательное + существительное. Эти УСК я зарегистрировал 110 раз,

*напр. : »Oni teden bo polna luna« /J. Jurčič, ZS, I.zv. / Uboštvo in bogastvo, 180/.
Одинаковое число также религиозных фраземов, напр: »Ti si moj angel varuh
» /J. Jurčič, ZS, III. ZV, DB, 241/. Между фразеологическими соматизмами
наиболее часто выступают УСК с опорным словом глаза : »...je povzdignila
oči »/J. Jurčič, ZS, IV. ZV, HMS, 36/.*

*Центральное место исследования занимает глагольная фразеология.
Внимание уделяю также фольклорным и сравнительным фраземам; в
анализ включаю пословицы и поговорки, ругательства, каламбуры,
загадки, реминисценции, эллипсис, субституции, фонетические слова и
тавтологические фразеосхемы.*

*В статье показываем самые разные словесные структуры, учитывая части
речи. В прозаических произведениях Йосипа Юрчича около тысячи пятиста
УСК. Юрчич применяет народную фразеологию. Очень маленькое число
фраземов с стилистическими пометами.*